

**ДО ПИТАННЯ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ПЕРШИХ ВІТЧИЗНЯНИХ
СІЛЬСЬКИХ ДИТЯЧИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
В КІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Проблема доступності, якості та ефективності освіти для жителів сільської місцевості була і є надзвичайно актуальною. Нерівноцінні умови для особистісного зростання міських і сільських дітей мають певну залежність від медико-демографічних, соціально-економічних факторів, а сучасна мережа навчальних закладів не повною мірою враховує освітні, виховні, оздоровчі та культурні проблеми населення. В основу нової освітньої політики має бути покладено пріоритетність дошкільної освіти як фундаменту цілісної системи неперервної освіти, від якості якого залежить рівень сукупного інтелекту нації. Очевидною є потреба в переосмислення власного і чужого досвіду [6, 4-5].

Враховуючи актуальність прогресуючої тенденції оновлення сучасної системи дошкільної освіти, ми зупинилися на історико-педагогічному аспекті. Вибір теми зумовлено тим, що знання про минуле дошкільного сільського середовища є, безумовно, джерелом розвитку сучасного українського дошкілля.

Перші спроби аналізу суспільного дошкільного виховання знайдемо в працях С. Абромсона, А. Животка, Г. Ларіонової, С. Сірополка, І. Чувашева, С. Шацького.

У дисертаційних дослідженнях Л. Батліної (1983), Н. Біденко (1987) розкрито динаміку розвитку мережі дошкільних закладів, у тому числі і в сільській місцевості України радянського періоду. З. Нагачевська (1995) висвітлила процес заснування сезонних закладів суспільної опіки і виховання в українських селах Східної Галичини у період 1869-1939 років. В. Сергеева (1997) розкрила розвиток системи дошкільного виховання у Наддніпрянській Україні наприкінці ХІХ - на початку ХХ ст. С. Попиченко (1998) проаналізувала певний досвід організації суспільного дошкільного виховання

на українських землях, що входили до складу Російської імперії в кінці ХІХ - на початку ХХ ст. Т. Головань (2008) дослідила становлення і розвиток суспільного дошкільного виховання у Криму у другій половині ХІХ - початку ХХ століття. Вивченню педагогічних засад організації дитячих садків у працях С. Русової Н. Лубенець присвячені дослідження О. Пшеврацької (2002), Т. Куліш (2006).

Однак, і нині відсутня комплексна оцінка розвою дитячих осередків (садків, літніх майданчиків) для дітей дошкільного віку у сільських поселеннях на українських землях кінця ХІХ - початку ХХ століття.

Мета публікації – торкнутися проблеми витоків розвитку дитячих садків у сільському середовищі України кінця ХІХ – початку ХХ століття.

У кінці ХІХ – на початку ХХ ст. в українському селі назріла актуальна соціально-педагогічна проблема організації суспільного дошкільного виховання. Ця проблема широко обговорювалася громадськістю на різноманітних селянських сходах, зібраннях, на сторінках тогочасної преси.

В. Чередниченко, сучасник С. Русової, писав: "Окрім радості, яку приносять із собою перші діти у селянську хату, ще більше з'являється важких турбот, сліз та горя. Неосвічена молода мати не тямить як поводитися з немовлятком, і воно у більшості криком кричить весь день, що рве серце обтяженої господарською працею матері. Не диво, що ніде не мре стільки немовлят, як у нашому краї. Трошки підростуть діти, знову горе! Топчуться під ногами, падають, обварюються окропом, печуться, калічаться... А потім, років після 4-5, дитина в теплу годину на вулиці шкодить з іншими дітьми, бійки, сварки з сусідами з-за дітей. Коли ж є менші, то старші селянські діти просвітку не мають – няньчать маленьких братів та сестер. Наслідки того няньчення – шкоди, каліцтва, хвороби і частий гість – смерть..., а діти, що залишилися у живих, хіба вони мають своє власне життя?" [7, 4].

Сумну картину дитинства селян змальовує Н. Лубенець. У своїй публікації вона зазначає, що голодування, грубість і неучтво оточують дітей і гублять їх сили і здібності, як в місті, так і селі. І хоча життя в селі набагато

простіше, ближче до природи, проте становище селянських дітей все-ж сумне. Перш за все тому, що навколо атмосфера повного нещастя, диких марновірств, похмурих вірувань, антисанітарні й антигігієнічні умови, важка праця, суцільне недоїдання, як, наприклад, в тих губерніях, де часто бувають неврожаї. Майже круглий рік діти, ледве ставши на ноги, надані самим собі: вони об'їдаються незрілими плодами, потрапляють під ноги коней, тонуть, влаштовують пожежі. Смерть дітей нерідко зустрічається батьками, як щось бажане: при великій народжуваності дітей і великій бідності, на кожную дитину, що народилася, особливо на дівчинку, дивляться як на зайвий рот [2, 41-42].

Н. Лубенець привертає увагу на принижуюче й знеособлююче ставлення батьків до власних дітей, виховання їх у дусі рабства і сліпої покірності, жорстокі тілесні покарання, ранню і часто непосильну дитячу працю. Як часто у нас бувають батьки катами своїх дітей не через те, що вони не люблять їх, а через те, що вони дужчі! Сердиті один на одного батьки зганяють зло на дітях, прискіпується до малечі... Витримана мати, ласкава до дітей, справедлива до їх вчинків – невидовижу рідкість [2; 7].

Оскільки маленьким дітям доводиться рости в поганих умовах, клопотання про сільських дітей дошкільного віку, вважала В. Серова, є необхідним, бо, залишаючись влітку майже без жодного притулку, надані всім небезпечним випадкам, взимку їм нерідко доводиться бути свідками пияцтва, поганої лайки, вуличних бійок і т.п. [5, 197]. Нова справа – дитячі садки для "дошкільного віку", яку слід ввести в село і яка, "самим життям напрошується до практичного застосування і рано чи пізно знайде в селі своє здійснення; лише б знайшлися люди, охочі прикласти до цієї справи свою старанність, свої здібності і засоби" [5, 196].

С. Русова також вказувала на обов'язковість допомоги такому самотньому сільському населенню, необхідність полегшення і матеріального, і морального становища дружин і матерів, узявши на себе турботу про дітей [4. 133].

Учасниця становлення суспільного дошкільного виховання в Українській РСР, перша вихователька першого в Полтаві державного закладу для малят – дитячих ясел (1923 р.) С. Данилевська згадувала: "Матері-селянки, йдучи у поле або на роботу в економію, лишали їх у хаті самих, без нагляду дорослих. Бажаючи хоч чимось допомогти, я й узялася за цю справу. Школа влітку була вільна – тут зранку о сьомій і збирала малят. У рідній Василівні (тепер Гоголеве) на Полтавщини, коли стріла сімнадцяту весну, надумала зробити для тутешньої малечі щось корисне – створити садок або ясла. Власне, тоді ще не знала, як називати, бо не чула, що подекуди вже існували приватні й народні дитячі заклади. Організувати дитячий майданчик спонукала мене любов до дітей" [1, 24].

Взагалі назва "дитячий садок", викликала багато непорозумінь, і селяни дали свою назву дитячій організації – "Дитяча харчевня", тим виявляючи, що вони особливо цінують те харчування, яке діти отримують у притулку. Втім, невдовзі селяни почали розбиратися і в духовних цінностях, які давали дитячі садки [4, 141].

Н. Лубенець відзначає відкриття одного з перших народних дитячих садків у селі Скопці Переяславського повіту Полтавської губернії, ініціатором якого стала місцева землевласниця А. В. Семиградова [2, 40].

В. Серова відкрила у своєму приміщенні так звані "гральні" для 200 селянських дітей на період жнив з тим, щоб охороняти село і хлоп'ят від нещасливих випадків. Приходили вони о 6-й ранку і залишалися до 8-ми вечора. Сад, двір, рояль сприяли ефективному проведенню часу; приготування каші на свіжому повітрі, купання у річці піднімало бадьорість духу. Час відвідин хлоп'ят не перевищував три тижні. Того року в селі був неврожай і діти, що приходили до "гральні", забезпечувалися щоденним триразовим харчуванням. У наступні роки чимало дітей приходили зі своїми харчами і дорожили можливістю весело й приємно провести час [5, 197].

Після п'ятирічного досвіду В. Серова стверджувала, що "гральні" є корисними: дітей убезпечено від забав із сірниками, ігор біля річок,

колодязів, а охоче відвідування доставляло дітям немало радісних хвилин, сіяло в їх душу деяке добре насіння. Засновниця виказувала бажання влаштувати такі "гральні" і в зимову пору на більш тривалий термін, щоб можна було б встигнути чомусь навчити дітей, задовольнити їх допитливість, вкласти в їх душі добрі почуття, упорядкувати заняття [5, 199].

Необхідність дошкільного виховання сільських малят розуміли і земства, влаштовуючи по селах своїх повітів так звані літні захистки, які приносили багато корисного для добробуту цілого села. Під час жнив батьків од світанку до ночі чекала негайна, важка і необхідна праця, яка відбирала весь час, не даючи змоги доглянути малечу. Захистки ж забезпечували дітворі влітку веселе дитяче життя, із забавками, співанками, цікавою працею під пильним доглядом освіченої люблячої тьоті-садівниці. Гроші на захистки земство давало, в основному, із страхового капіталу [7, 5].

С. Русова визначила роль земств у справі організації дошкільного виховання у Сквирському повіті Київської губернії та Валуйському повіті Воронізької губернії. Вона особливо схвалювала спроби організації сільського дошкільного виховання у період Першої світової війни, коли ще більш очевидною стала необхідність дошкільного виховання для сільської дітвори.

Отже, любов до дітей, турбота про їх здоров'я, догляд, боротьба зі смертністю, художнє виховання, елементарна підготовка до ремісничої діяльності засобами ручної праці, підготовка до навчання у початковій школі, а ще просвітництво сільського населення спонукало громадськість посилити увагу до організації дитячого сільського середовища.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Данилевська С. Незабутнє / С. Данилевська // Дошкільне виховання. - 1981. – № 5. – С. 24.
2. Лубенец Н. Дошкольное воспитание и народная школа / Н. Лубенец // Русская школа. – 1913. – № 12. – С. 21-43.
3. Попиченко С. С. Розвиток теорії і практики дошкільного виховання в Україні (кінець ХІХ - початок ХХ ст.) Дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Уманський педагогічний ін-т ім. П. Г. Тичини. – Умань, 1998. – 197 с.
4. Русова С, Дошкольное воспитание в деревне / С. Русова // Вестник воспитания. – 1916. – №7. – С. 133-145.
5. Серова В. Новое дело в деревне / В. Серова // Вестник воспитания. – 1896. – № 8. – С. 196-200.
6. Огнев'юк В. Особлива місія дошкільної освіти / В. Огнев'юк // Дошкільне виховання. – 2006, – №4. – С. 3-7.
7. Чередниченко В. Захистки для селянських діток у літку / В. Чередниченко / Українське видавництво у Катеринославі. Друкарня "Реклама". – 1917. – 14 с.